

A kutatási program 5 magyarországi település példáján annak a kérdésnek a megválaszolására törekedett, hogy a napjaink Magyarországon zajló - különböző típusú - migrációs folyamatok hogyan befolyásolják a vizsgált települések gazdaság- és társadalomszerkezetét, milyen változásokat hoznak létre egy-egy falu mindennapjaiban: a településkép átalakulásában, a társadalmi hierarchiák átrendeződésében, az ott élő és dolgozó emberek munka- és életkörülményeiben.

Azt a jelenséget kívántuk feltárni, hogy az "idegenek" felbukkanása - legyenek azok a városból kiköltöző különböző társadalmi rétegek, külföldről érkező, esetleg le is telepedő, módos vagy kevésbé módos turisták, milyen hatással vannak a helyi társadalmakra, milyen pontokon rajzolják át a 21. század eleji magyar falu képét. Az általuk kialakuló "új helyzet" mennyiben segíti vagy éppen hátráltatja az adott települések túlélési stratégiáit.

Két problémára összpontosítottuk figyelmünket: Az egyik a Budapest környéki agglomeráció két településén (Budajenő és Tinnye) zajló, elsősorban a városból való kiköltözés hatására bekövetkező változások nyomon követése, a másik pedig a turizmus eredményeként létrejövő migráció hatásainak vizsgálata három dunántúli településen (Alsópáhok, Somogyacs, Kisújványa).

A települések különböző típusokat testesítenek meg, az agglomerációban is eltérő szintet képviselnek, illetve a dunántúli falvak között is van elnéptelenedő, újra benépesülő, illetőleg a fennmaradásért sikeresen küzdő település. Kutatásaink legfőbb tanulságaként talán az jelölhető meg, hogy az eltérő irányú és intenzitású migrációs folyamatok rendkívül erőteljes módon hatnak a vizsgált falvakban, újra rajzolják, átrétegzik a helyi társadalmakat, új kapcsolathálókat, gazdasági és politikai függőségi viszonyokat hoznak létre.

Választott településeinken a következő munkálatok folytak és az alábbi eredmények születtek:

Budajenő (Kiss Réka)

A Budajenőn folyó kutatás arra a kérdésre kereste a választ, hogy a faluban a XX. század második felében lezajlott nagy migrációs hullámok, illetve az utóbbi tíz évben megindult szuburbanizációs folyamat, a fővárosból történő kitelepülés miként rajzolta át a falu társadalomszerkezetét, egyéni és közösségi kapcsolatrendszerét, kulturális, és mentalitásbeli jellemzőit. A kutatás elsődleges célja a budapesti agglomerációhoz tartozó faluban együtt élő sváb, székely és újonnan betelepülő – elsősorban budapesti – lakosság kulturális kölcsönhatásának vizsgálata. Milyen konfliktus-típusok és kooperációs minták alakultak ki az elmúlt másfél évtizedben? Hogyan alakították a különböző értékrendek és érdekviszonyok az öslakosok közötti kapcsolatrendszerüket és a betelepülőkkel való viszonyukat? Milyen hatást gyakorolt a földtulajdon-rendezés, illetve az azzal párhuzamos kezdődő ingatlan beruházások alakulása a helyi társadalom struktúrájára, stratégiai döntéseire? A kutatás kitért a helyi elitek átrendeződésének kérdéskörére is, azt vizsgálva, hogy a helyi politikai életben való részvétel miként és milyen törésvonalak mentén rajzolt ki a falu ismert, hagyományos tagozódásától eltérő csoportosulásokat.

Hasonlóan szerteágazó kérdéskört jelentett, hogy egy ilyen hirtelen létrejött heterogén összetételű településen milyen sikeres mintái lehetnek a helyi társadalom megszervezésének, működőképes közösségi struktúrák létrehozásának. A közösségi rítusok, ünnepek vizsgálata jó alkalmat nyújtott a lokális identitástudat kialakítására, tartalommal való megtöltésére, megerősítésére irányuló kísérletek feltérképezésében.

A kutatási periódusban rendszeres terepmunka folyt (összesen mintegy 70 nap) a településen. Ennek során az interjúkészítés mellett résztvevő megfigyeléssel igyekeztünk dokumentálni a jelentősebb közösségi alkalmakat (ünnepi szokásokat pl. Szent Márton napi lámpagyújtás, betlehemezés, helyi civil kezdeményezéseket- Gábor Áron Székely Baráti Kör, Pro Budajenő Egyesület rendezvényeit, helyi kezdeményezéseit) is.

A témában három előadást hangzott el. Két publikáció jelent meg és egy összefoglaló tanulmány áll megjelenés előtt.

Tinnye (Molnár Mária)

A település a Zsámbéki medence észak-nyugati sarkában helyezkedik el a Pilisi medence közvetlen szomszédságában; külterületének egy része már oda tartozik. Ez a földrajzi elhelyezkedés alapvetően határozza meg a helyzetét, különbözőségét a Zsámbéki medence többi községéhez ill. az agglomerációhoz képest. Kedvezőtlenek az út- és közlekedési viszonyai, kapcsolódási hálói pedig megoszlanak a Zsámbéki és a Pilisi medence között, mintegy kettéosztva a falut.

A fenti körülmények magyarázzák, hogy konzerválódott a hagyományos kultúra némely eleme, a két, különböző kultúrájú területhez való kapcsolódás megtartotta a község közösségének kettészakadtságát, ma is gátolja egy erős közösség kialakulását. Ezek az adottságok késleltetik a falu közvetlen környezetében zajló társadalmi folyamatok érvényesülését.

Kutatásunk egyik fő eleme, a *turizmus*, gyakorlatilag nincs jelen a faluban. A település a turista látásmód kifejlődésének még első fázisáig sem jutott el, pedig minden adottsága meglenne hozzá, sőt fejlődése szempontjából az egyik kitörési pontot jelenthetné. E felismerés hiánya veszélyezteti az ökoturizmus kialakításának lehetőségét is. Minden eszközzel biztosítani akarják a község népességszámának növelését, sokszor még a természeti értékek rovására is. A község ugyanazt a fejlődési utat kívánja követni, amit az agglomeráció többi települése, csak jóval később, lemaradva a többiektől. Amikorra biztosítják Tinnyén is a feltételeket, ill. a többi, kedvezőbb helyzetű település telítődik, megváltoznak a kiköltözés körülményei, amelyeket figyelmen kívül hagynak, ezért aztán a késedelem mindig sikertelenséget okoz; félbemaradt beruházásokat eredményez.

A vizsgálat a másik kutatási célkitűzés, a *migráció* kérdésében ezt a *lemaradó tendenciát* tudta nyomon követni. Emellett pedig kutatta a belső migrációt, valamint a néhány évtizeddel korábban megindult országon belüli migrációt is.

A községben a református őslakosság és a később betelepült zsellércsaládok alkotják az alapnépességet. A 20. század közepétől zajló történeti és társadalmi változások "elmenekülésre" készítették az alapnépesség egy részét: a gazdákat (kulákokat), az úri középosztályt, a megmaradt zsidó családokat.

Az utóbbi évtizedben pedig elérte a falut a városból a faluba történő "kimenekülők" hulláma. Már a 70-es évektől fokozatosan birtokba vették az elhagyott parasztházakat és a megműveletlen kerteket a pihenni vágyó városiak. Ők azonban csak pihenni jártak a községbe. Az állandóra letelepülő családok csupán a 90-es évektől kezdődően jelentek meg. Eleinte az ófalu régi házait vették meg, majd a nagyméretű belső kertek megosztása révén szerezhettek házépítésre alkalmas telkeket. Az évtized végére kezdődtek el a falu szélén parcellázott telkeken és a lakóparkokban az építkezések.

Mindeközben az agglomerációba elsőként kiköltöző családok gyermekei iskoláskorúak lettek, szüleik pedig kellő tapasztalatot szereztek az életkörülményeket nehezítő infrastruktúráról. Az utóbbi 1 1/2 évtizedben nem javult a közlekedés – sem a tömegközlekedés, sem az úthálózat. Kiepült ugyan az infrastruktúra, de a feltételek hiánya miatt rosszul és akadozottan működik, a szükséges bővítés elmaradása csak nehezíti a helyzetet. A csend és nyugalom sem annyira zavartalan, mint ahogyan az ígéretekben szerepelt. Ennyi hiányosság elviselése, leküzdése már áldozatokat kíván, amelyeket csak azok hoznak meg, akik mindezek ismeretében, vagy pedig "elhivatottságból" vállalták a falura költözést. Szüleik mellett a gyermekek is bejárókká váltak és egyre többen gondolkoznak a visszaköltözésben. Az új falurészek azonban még be sem népesültek, nem alakult ki az "új" település, amely alkalmazkodik az új feltételekhez,

ahol cserélődhetnének a háztulajdonosok a családok életkörülményeinek és a családtagok életkorának megfelelően.

A vizsgálat további kérdése az volt, hogy az újonnan betelepülők milyen hatással vannak a helyi kultúrára, milyen szerepük van annak megváltozásában, átalakulásában?

Tinnyén az első betelepülések illeszkedtek a korábbi térszerkezetbe. Az ófalu régi házait azok vették meg, akik "elhivatottságból" költöztek a községbe. Ez a folyamat a 90-es évek első felére tehető. Ezt követően történtek meg a községhez kapcsolódó parcellázások, valamint a lakóparkok kialakítása.

A kutatómunka elsősorban az ófaluban letelepedők tekintetében hozott eredményeket, hiszen a többi terület benépesülése most is tart. Kérdés, hogy az új körülményeknek megfelelően hogyan folytatódik?

A korábbi betelepülők között már vizsgálható volt a két kultúra hatása, míg az utóbbiak esetében inkább a nem várt helyzet elfogadása ill. megváltoztatni akarása következtében kialakult konfliktushelyzetek feltárása volt lehetséges.

A két különböző kultúra, a két egymástól eltérő életmód az együttélés következtében hatással van egymásra. Az érintkezési vonalak mentén gyakran keletkeznek konfliktusok, de a beköltözötték hatása főként a lakáskultúrában érhető tetten, az ófalú lakóinak viselkedéskultúrája pedig az újonnan betelepülőkre van hatással.

A kutatás során alkalmazott módszer kiválasztásakor kihasználtam azt az adottságot, amely nagy lehetőségeket kínált, hogy 1994 óta a községben élek, magam is beköltöző vagyok és egy 1913-ban épített lakóházban lakom a Gazdasornak nevezett falurészen. A résztvevő megfigyelésnek sajátos formáját tudtam alkalmazni az adatgyűjtések során.

A község története az én egyéni történelmem is, ami lehetővé tette számomra olyan részmegfigyelések által gyűjtött fontos adatok megismerését, amelyek egyben az interjúk adatait is értelmezték. E módszert előnybe részesítettem a statisztikai és levéltári adatokkal szemben.

A település térszerkezete jellegének bemutatására, a változás dokumentálására 150 fényképfelvétel készült.

A kutatómunka eredményét két előadás és két tanulmány foglalja össze, amelyből az egyik megjelent, a másik pedig megjelenés előtt áll.

Püspökszentlászló, Kisújbánya (Mód László)

Az OTKA pályázat keretében eredetileg 2 dél-dunántúli településre esett a választásom, amelyek hasonló gazdasági-társadalmi változásokon mentek keresztül az 1970-es években. A falvak elnéptelenedése után a házakat városi családok vásárolták fel, ami teljesen új közösség kialakulásához vezetett. A terepmunka során végül úgy döntöttem, hogy a kutatásokat Kisújbányára szűkítem le, mivel Püspökszentlászlóra vonatkozóan jóval kevesebb levéltári forrásra bukkantam illetve a településen nem igazán figyelhető meg olyan típusú egyesületi tevékenység, amely érdeklődésre tarthatott volna számot.

A terepmunka során háromszor vettem részt olyan ünnepi alkalmakon, amelyek valamiféleképpen Kisújbányához vagy pedig a településről elszármazott családokhoz kapcsolódnak. A Hosszúhetényhez tartozó, évszázadok óta lakatlan egykori üveghuta, Pusztabánya ad színteret minden esztendőben, Pünkösöd tájékán egy sajátos közösségi összejövetelnek, ahova az újbányai németek mellett a település mai lakói is ellátogatnak rendszeresen. 2003. májusában módomban állt végig kísérem a faluban rendezett majális, melynek megszervezése és lebonyolítása már egyértelműen az új lakosok tevékenységéhez fűződik, motivációikat, szándékaikat tükrözi. A rítusok dokumentálásán, a szimbolikus cselekvésformák és a jelképek értelmezésén túlmenően ezek az alkalmak lehetőséget nyújtottak az ismerkedésre, szorosabb, bensőségebb kapcsolatok kialakítására is. Ilyenkor néhány őslakos családdal sikerült felkeresnem egykori lakóházaikat, ahol felidéztek

emlékeiket. Ezek az általam kiprovokált szituációk rendszerint kiváló lehetőséget nyújtottak a régi és az új lakosok közötti kommunikáció létrehozásához, amely nem igazán jellemzi a mai viszonyokat. 2005. augusztus közepén jómagam is, igaz hogy csak néhány nap erejéig részesévé válhattam a falu életének, mivel a helyi boltot üzemeltető családtól kibéreltem egy szobát, így lehetőségem nyílt a résztvevő megfigyelésre. Tudatosan esett a választásom egy nyári hétvégére, hiszen ilyenkor az átlagosnál többen keresik fel a települést.

Interjúim egy részét azokkal az őslakos családokkal készítettem, akik jórészt Hosszúhetényben élnek. Kisújban az új tulajdonosok közül többeket sikerült megszólaltatnom olyanokat, akik valamiféleképpen a helyi közösségi élet szervezésében vállalnak aktív szerepet.

A terepmunka megkezdése előtt kidolgozott kutatási program a faluban végbement gazdasági-társadalmi folyamatok feltárását, elemzését tűzte ki maga elé. A későbbiekben érdeklődésem egyre inkább a településen jelenleg házat, telket birtokló családok felé fordult, akik egy nagyon sajátos, bár nem egyedülálló világot próbálnak megalkotni. Ennek értelmezése során a következő megállapításokra jutottam:

1. Az 1970-es évek közepétől folyamatosan formálódó közösség olyan városi családokból tevődik össze, amelyek különböző okok miatt döntöttek úgy, hogy házat vásároltak a faluban és szabadidejük egy részét a faluban töltik el. Közülük jónéhányan csak hétvégén időznek településen, mások egész nyáron át a faluban tartózkodnak.

2. Az újonnan, többnyire városokból érkezők a tér újrafelfedezését alternatív módon valósították meg, vagyis nem gazdasági eszközöket használtak fel tevékenységük során, hanem a termelési teret ún. „rekreációs” térré alakították át.

3. A Kisújban házat vagy telket vásároló családok sajátos világot próbáltak megteremteni, amelynek megragadásához, értelmezéséhez a muzealizáció fogalma nyújthat némi segítséget. A muzealizáció több szinten érhető tetten a településen, hiszen megkülönböztethetünk egymástól valamiféle egyéni és közösségi formát. Előbbit a családok saját üdülőjükben, lakóházukban valósítják meg, utóbbi viszont egy magasabb szinthez kötődik, a falut egészében érintő törekvésekkel kapcsolódik össze.

4. A városból érkező családok üdülőnek vásárolták meg a házakat. A családokat elsősorban a vidék felfedezése, a városi életből való menekülés motiválta. 30 esztendő alatt a településen sajátos közösség formálódott, amely mára már több mint üdülőként használt parasztházak halmazánál. Az új tulajdonosok többsége ugyan külön világot teremt saját portáján belül, ám ezt nagyon hasonló módon teszi.

A terepmunka során igyekeztem összegyűjteni minden számba vehető levéltári dokumentumot, amelyek jelentős mértékben megkönnyítették az időbeli határok kiszélesítését. A Baranya Megyei Levéltár Rét utcai részlegében a településre vonatkozó XVIII-XIX. századi adatokat nyilvántartó helytörténeti cédulakatalógust tekintetem át a közgyűlési jegyzőkönyvekkel együtt. A Király utcai épületben egy sajátos forrástípus szolgált nagyon sok információval, ami nem más mint a községi krónika. A krónikaírás a Baranya Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának döntése nyomán 1972. január 1-jétől került bevezetésre a megye településein, így Kisújban is, ahol Gál Szeréna volt az első krónikaíró.

Megfelelő kritikával illetve természetesen igen kiváló forrásként hasznosíthatóak az ún. községi krónikák, amelyek részletekbe menően rögzítik a korabeli viszonyokat és a bekövetkezett változásokat. Néhány alkalommal a településről a helyi illetve az országos sajtótermékekben, napi illetve hetilapokban is jelentek meg írások, ami jelezi a média érdeklődésének fokozódását bizonyos időszakokban. Püspökszentlászló és Kisújban az üdülőfaluvá alakulás folyamata, ténye az a momentum, ami különlegességgént, egyfajta exotikumként tűnhetett fel és példaként szolgálhatott az elnéptelenedő, kihalt falvak előtt. Az írásos források között kiemelkedő jelentőséget tulajdoníthatunk a faluban megjelenő

Kisújbányai Hírmondónak, a „Kisújbányai Baráti Kör” Alapítvány információs füzetének, amelynek első száma 2002. május 7-én látott napvilágot 50 példányban. A kuratórium által összeállított beköszöntőből láthatjuk, hogy a kiadvány megkerülhetetlen az elmúlt néhány esztendő tanulmányozása során, hiszen a szerkesztőket elsősorban az a cél vezérelte, hogy rendszeres időközönként tájékoztassák a helyben lakókat és a háztulajdonosokat a történésekről.

A témában két előadás hangzott el, egy publikáció jelent meg, egy pedig a készülő kötetben megjelenés alatt áll.

Somogyacsa (Simon Veronika-Szőke Alexandra)

A kutatás helyszínét képező település Somogy megye északkeleti részén a Koppány-völgye kistérségben, a Balatontól mintegy 30-40 km-rel délre található. A természeti adottságokból következően a térség jellemzően aprófalvas, a települések többsége zsáktelepülés. Somogyacsa is egyike az elzárt, viszonylag rossz közlekedési adottságokkal rendelkező zsáktelepüléseknek. A XVI. századi török hódítás következtében a környező falvak elnéptelenedtek. Az úratelepítések során bizonyos falvakba visszatért a magyar lakosság, míg másokba németek kerültek. A falut 1746-ban Padányi Bíró Márton püspök telepíti be 12 magyar katolikus családdal, akiknek a leszármazottai máig a falu legbefolyásosabb tősgyökös magját képezik. Más aprófalvas településekhez hasonlóan Somogyacsa is számos problémával küzd: fiatalok elvándorlása, előregedő lakosság, munkanélküliség, rossz infrastruktúra.

Az 1920-ban még 1210 lelket számláló falut 1960-ban érte el a téjesítés. Sokak szerint már ekkor megkezdődött a máig tartó elvándorlási hullám. A fő célpontokat Kaposvár és a Balaton melletti városok jelentik, ahol a turizmus virágzása jóval több munkalehetőséget kínál. Ennek következtében a falu lakossága 1989-ben már csak 365 fő, a 2001-es népszámlálások szerint pedig 264 fő volt. A falu lakossága előregedő, mintegy 62%-a idős nyugdíjas. A helyi fiatalok elvándorlása továbbra is jellemző. Az ott maradók jelentős részét romák alkotják, a falunak mintegy 40 főt számláló roma lakossága van.

Más aprófalvas térségekhez hasonlóan Somogyacsán is nagyarányú a munkanélküliség: a térségben mindössze két nagyobb munkáltató cég van jelen, amelyek csak korlátozott számban képesek a környező települések lakosságát alkalmazni. A falu munkaképes lakosainak nagy része idénymunkákból él, melynek legfőbb forrása a falu határában működő erdőszet. Kisebb alkalmi munkákat remélhetnek továbbá a térség más településein élő magánvállalkozóktól, vagy az új ingatlanulajdonosok házfelújítási munkálatainál. A munkanélküli fiatalok/középkorúak többsége azonban időszakos segélyekből, és a polgármesteri hivatal alkalmazásában végzett közmunkából tartja fenn magát, családját.

Az iskolai oktatás már 1981-ben megszűnt a faluban, az óvodások a szomszédos Somogydöröcskére, az iskolás korúak Törökkoppányba járnak át naponta. A könyvtár évek óta zárva van, s a falunak még egy közösségi életet szolgáló kocsma sincs. Használatban lévő középületnek mindössze a két bolt és a polgármesteri hivatal számít. A kultúrház csak az átutazó árusok kirakodó vásárai és az egyetlen nagyobb közösségi ünnep, a búcsú megtartásakor használják az acsaiak. A falunak továbbá 1984 óta nincs saját papja, a kisbálapáti pap jár a faluba misézni. Az utolsó helyi önkormányzati beruházás 1993-ban történt, ami egy néhány száz méteres útburkolat kiépítése volt.

A falu társadalmi már az 1920-as évektől több ízben is jelentősen átstrukturálódott a tulajdonviszonyok mentén. Ám az igazi fordulópontot a hatvanas évekkel kezdődő intenzív modernizációs program hozta. Már nem beszélhetünk hagyományos paraszti életmódról, ezt felváltja az utóparaszti életmód. Megszűnik a földmagántulajdon és mindezzel párhuzamosan a paraszti életvitel negatív jelentéstartalommal telítődik. A modernizáció egyrészt nagyfokú

életszínvonal emelkedéssel járt együtt, másrészt viszont elindulnak azok a folyamatok, melyek a közösség hagyományos kapcsolati hálózatát átalakítják. A hetvenes évekkel fokozatosan megszűnő közigazgatási önállóság és a formális intézmények átalakulása illetve megszűnése csökkentik a közösségi kohéziót. A kollektivizálással párhuzamosan a hagyományos paraszti életmód és a „maga-ura” státusz a háztáji kisüzemekben él tovább.

A földtulajdon alapú rang-hierarchiát felváltja a „háztáji” alapú ranghierarchia. A kétkezi munka megítélése elveszti korábbi értékét. Az acsai családok minden, a háztájiban megtermelt hasznot kihelyeznek a faluból és gyermekeiket is a falu és a mezőgazdasági munka elhagyására orientálják. A sikeres életstratégiát a nem a faluban és nem mezőgazdasági területen végzett foglalkozás jelenti. A hetvenes évektől elindult negatív tendenciák és az acsaiak saját falujukat, mint nem életképes közeget tekintő beállítódása a hatvanas évektől fokozatosan alakult ki. A nyolcvanas években azután, a fiatalok elvándorlása etnikai súlyponteltolódást eredményezett. A falu munkaképes lakosságának nagy részét a beköltözött romák alkotják. Az acsaiak negatív attitűdjei a romákkal szemben, a kilencvenes években felerősödtek.

Ugyanakkor a 90-es évektől folyamatosan növekszik a külföldi ingatlanvásárlók száma. A külföldi nyaralóvásárlások hirtelen megugrását mutatja, hogy az alig 264 fős faluban 162 ingatlanból 29 külföldi tulajdonban van. Emellett ugyancsak emelkedik a városból Somogyacsára költöző új magyar lakosok illetve nyaralók száma is. Jelenleg 15 ingatlanban magyar nyaralók, 19-nek pedig beköltözők a tulajdonosai. Azaz összességében 39 ingatlanban magyar nyaralók, 24-nek beköltözők és 69-nek őslakosok (ebből 20-ban romák laknak) a tulajdonosai. Itt érdemes azt is megjegyezni, hogy a már említett 162 ingatlanból 30 teljesen üresen áll, omladozik.

Az új lakók megjelenése és a helyiek folyamatos elvándorlása következtében a helyi társadalom átstrukturálódott; új, a korábbitól eltérő törésvonalak jöttek létre a helyi társadalomban, melyek különösen az eltérő értékek, különböző érdekek, ezen belül is legfőképpen a faluval kapcsolatosan megfogalmazott érdekek és elképzelések mentén alakultak ki. Ezek alapján a helyi társadalom két meghatározó sík mentén tagolódik: A falu lakossága egyrészt különbséget tesz az őslakosok, a 80-as éveket követően érkező beköltözők, valamint a faluban csak ideiglenesen tartózkodó nyaralók között. Másrészt, ezen belül jelen van egy korosztályok közötti különbség is, mely alapján a nyugdíjas idősök csoportja meghatározóan elválik a munkaképes fiatalokétól. Az eltérő értékek és érdekek, melyek mentén a helyi társadalom megoszlik, jelentősen meghatározzák az így létrejövő egyes csoportok egymáshoz való attitűdjét, a csoportok egymással való kapcsolatát. Továbbá meghatározónak tűnnek a faluban történő fejlesztési, átalakítási kezdeményezésekre nézve is.

Míg az idős őslakosok számára kevésbé tűnik fontosnak a falu fejlesztése, az őslakosok fiatalok és a beköltözők számára ez létfontosságú. Ugyanakkor, továbbra is az őslakosok képezik a falu legbefolyásosabb csoportját, melyet a katolikus hit, a közös múlt és a rokoni kapcsolatok szövete szorosan összetart. Ebből az újonnan érkezők természetesen kirekesztődnek, akik még nem képeznek ilyen összetartó közösséget. Miközben az új lakók úgy érzik, nekik éppolyan joguk van a falu jövőjének alakításához, az őslakos idősök számára ez egyáltalán nem természetes. Így az új lakók kezdeményezéseit, falura vonatkozó terveit gyakran megakadályozzák. Továbbá az új lakók gyakran kívül maradnak a faluval kapcsolatos információ terjesztés és döntéshozatal informális csatornáiból, melyek főként a rokoni szálak mentén alakulnak. Ugyanakkor a mindennapi érintkezésekben a két csoport közötti ellentétek nem mutatkoznak meg, mindenki számíthat szomszédja segítségére.

A beköltözők illetve nyaralók részéről több ízben is történtek kezdeményezések a falu fejlesztésére vonatkozóan. Különösen két jelentős személy vált meghatározóvá, egy beköltöző és egy hazai politikai szinten is befolyásos vállalkozó-politikus, akik beruházásaikkal hozzájárultak a helyi munkalehetőségek gyarapításához is. Mindezek ellenére, továbbra is a

polgármester személye a legmeghatározóbb, aki nem lát jövőt a falu fejlesztésében. Ennek ellenére a tősgyökös lakosokat szoros patrónus-kliensi viszonyok fűzik a polgármesterhez. Kutatásunk tehát azt mutatja, hogy a történetileg kialakult helyi mentalitás, a beköltözések következtében kialakult helyi erőviszonyok és értékorientációk jelentősen meghatározzák a falu jelenkori folyamatait és fejlődését.

A településsel kapcsolatok kutatásainkról 5 előadás hangzott el, 3 publikáció jelent meg, és egy hosszabb terjedelmű írás áll megjelenés előtt.

Alsópáhok (Szarvas Zsuzsa)

A falu és az egyre erősödő idegenforgalom kapcsolatát, a hagyományos falusi életmód megváltozását, a migráció következtében a helyi társadalom átrétegződését kívánta feltárni ezen a helyszínen a kutatás. Alsópáhok Hévíz mellett, azzal szinte egybeépülve, az idegenforgalom számára sok szempontból rendkívül kedvező adottságú település.

Az egyik központi kérdés az volt, hogy az idegenforgalom (Hévíz és Balaton) közelségében lévő település mennyiben képes és mennyire akarja megőrizni önálló arculatát. Milyen pontokon tudja vagy akarja megtartani falusias jellegét akár a külső megjelenési adottságokban, akár a közösségteremtési stratégiákban tetten érhető módon. Mindkét területre elmondható, hogy inkább egyfajta helykeresés, a lehetséges utak letapogatása, a közösségi formációk kialakítására tett kísérletek, mintsem a kialakult és stabil képletek a jellemzőek.

Másik fontos vizsgálati terület volt a faluban épült Kolping szálloda vizsgálata, nevezetesen az, hogy a szálloda által biztosított jelentős munkalehetőségeken kívül milyen kapcsolat van a szálloda és a lakosság között. E kérdés tanulmányozása során kiderült, hogy a szálloda (és más értékes idegenforgalmi ingatlanok) révén a faluban felhalmozódó jelentős bevételek egy viszonylag zökkenőmentes gazdálkodást tesznek lehetővé, ugyanakkor a szálloda jelenléte tartós konfliktusokat is generált a vele különböző szinten kapcsolatban álló alsópáhoki lakosok között.

Formálódóban vannak a különböző társadalmi rétegek is választott településünkön. A foglalkozásszerkezet gyökeres átalakulása, a szolgáltató-iparban való foglalkoztatottság szinte kizárólagossá válása átrajzolta a helyi rétegeket, megváltoztatta egymáshoz való kapcsolódásukat. Az egykori mezőgazdasági település szolgáltatóvá alakulása, háttérbe szorította a mezőgazdasági termelést, amely az ott élők többségének életében a saját megélhetésre termelés, illetőleg a kárpótlás valamilyen formában való megléte és kihasználása révén van jelen. Néhány nagy mezőgazdasági vállalkozó tartja kezében a helyi mezőgazdaság irányítását, a földek művelését, ők viszont gazdasági kapcsolatban állnak a földjüket bérbe adó, vagy művelésre átengedő lakosok jelentős részével, saját érdekkörükbe vonva a velük együtt működőket. Fontos szerepet kapnak a településen megjelenő (nem feltétlenül ott dolgozó) vállalkozók, akik általában a szolgáltatóipar valamelyik – többnyire a turizmushoz kapcsolódó – szektorában próbálkoznak, általában több lábon állva. Többségük néhány éve, vagy évtizede betelepült, csak töredéküket képezi az alsópáhoki „öslakosság”. Ők inkább alkalmazottként vesznek részt a turizmus-ipar nyújtotta megélhetési lehetőségekben, helyben vagy a környéken keresve munkát. Éles határvonal húzódik e rétegek között. Tanulságos volt a külföldi ingatlanvásárlók a településen elfoglalt helyének, beilleszkedési lehetőségeinek vizsgálata is. Csak egy töredékük, és az is csak részben tudott/akart beépülni az alsópáhoki élet mindennapjaiba, sokkal jellemzőbb a csupán gazdasági kapcsolatokra való szorítkozás.

Meglehetősen tagolt, új törésvonalak mentén formálódó helyi társadalommal ismerkedhettem meg, amely most próbálja alakítani, múltjához is igazítani, de azért gyökeresen új utakkal is próbálkozó helyi társadalmát. Ez a folyamat – bár e település esetében gazdaságilag

feltétlenül sikeresnek tűnik – nem mentes a helyi konfliktusoktól sem, amelyek mélyén a korábbi társadalmi rétegződés nyomai és határai húzódnak.

A településen a négy év során összesen mintegy 2 hónap terepmunkát végeztem, 300 fényképfelvételt készítettem. A településről szerzett ismereteket 3 előadásban, 3 publikált tanulmányban, illetőleg a megjelenés alatt álló kötet összefoglaló tanulmányában mutattam be.

A projekt alapján véve az előzetes terveknek megfelelően haladt és fejeződött be. Az időközben bekövetkező pénzügyi elvonások „szerencsés módon” egybeestek két munkatárs kiválásával (Danó Orsolya és Fülöp Hajnalka), akik személyes körülményeik megváltozása miatt nem tudták a kutatásban elkezdett munkájukat befejezni. A projekt egészére mindez úgy hatott, hogy egy településről nem készült el az összefoglaló tanulmány, illetőleg a valamennyi települést átfogó összehasonlító vizuális antropológiai vizsgálatok maradtak el. Mindez azonban kutatási célkitűzéseink egészét nem befolyásolta.

A kutatás ideje alatt a résztvevő munkatársakkal rendszeres konzultációt folytattunk, időről időre megbeszéltük a felmerülő problémákat, a kutatás továbbfejlesztésének lehetőségeit. A kutatás állásáról, aktuális eredményeiről különböző hazai és nemzetközi konferenciákon, tudományos üléseken adtunk számot (Touristic Construction and Consumption of Culture(s); Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken, Találkozások. Óslakosok és beköltözők kapcsolatai – néhány magyarországi település példája), írásaink különböző konferencia- és tanulmánykötetekben jelentek meg (Ld. publikációs jegyzék). A négy éves kutatási program összefoglalásaként elkészült és nyomdába került a *Migráció és turizmus* című kötet, amelyben az egyes településekről összefoglaló tanulmányok készültek, melyeket a témavezető bevezető tanulmánya egészít ki. Ez az MTA Néprajzi Kutatóintézet és a L'Harmattan Kiadó közös sorozatában, a Documentatio Ethnographica-ban fog megjelenni 2006-ban.

Mindezzel teljesítettük kitűzött céljainkat: választott településeinken mélyreható vizsgálatokat végeztünk a turizmus és migráció témájában, s eredményeinkről összefoglaló tanulmánykötetben számolunk be mintegy 12 ív terjedelemben. A kötet megjelenése után tudományos vitaülést tervezünk a kötettel kapcsolatos tanulságok továbbgondolására.